

Verslag bijeenkomst 'Coalitie voor Mensenrechten' 21 september 2021

Spreker: Bas de Gaay Fortman

Honoraire hoogleraar mensenrechten (UU) en Grondwetgenoot (Grondwetcampagne 2023)

Onderwerp: Klimaatbescherming, mensenrechten en de Nederlandse grondwet

Niet de staten maar zij zij zij, en wij, wij wij

Rob de Coole spreekt welkomstwoord namens de werkgroep en schetst daarin achtergrond en ontwikkeling van deze lezingencyclus. Vervolgens spreekt burgemeester Bennekom namens de gemeente een welkomstwoord en wijst op de actualiteit van het onderwerp .

Lezing Bas de Gaay Fortman

Actuele situatie

November 2023 vieren we 175 jaar Nederlandse Grondwet. Dit keer geen speciale aandacht voor de instituties, maar voor wat wij zelf kunnen doen. Amnesty International zet zich praktisch in voor (individuele) mensenrechten en vormt een bron van inspiratie. Ook de VN houdt zich hiermee bezig, maar bereikt weinig. Macht van de veiligheidsraad wordt beperkt door het vetorecht.

Mensenrechtenloket van de VN produceert weliswaar veel tekst, maar het ontbreekt aan normstelling met toetsing en handhaving. Meest succesvol is de poot die zich bezig houdt met ontwikkeling.

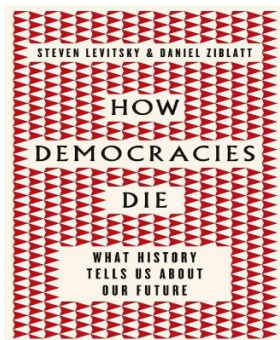
Rechtsstaat: het recht regeert als basis van alle gezag

Onder rechtsstaat verstaan we:

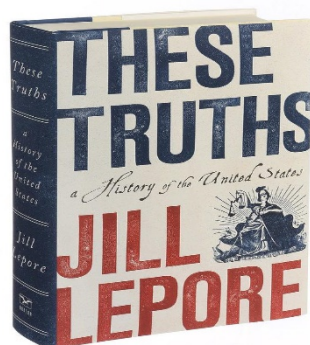
- een rechtsorde waaraan ook de staat zelf is onderworpen en de rechterlijke macht onafhankelijk is van de politiek
- liberaal – basisvrijheden voor allen
- sociaal zorgplichten van de overheid

In artikel 25 van de universele verklaring van de rechten van de mens wordt gesproken over bestaanszekerheid en impliciet over bescherming en verbetering van het milieu. In artikel 21 van de grondwet gaat het over bewoonbaarheid van het land, bescherming en verbetering van het milieu. Namens de regering zegt de koning in de troonrede van 2016 dat aan grondwettelijk vastgelegde normen niet kan worden getornd. Er zijn boven-politieke regels die voor allen gelden. In januari 2020 herinnert congreslid Schiff de Amerikaanse burgers aan het volgende onderscheid: right = recht als al wat recht-vaardig is; truth= waarheid als al wat waar-achtig is; decency = fatsoen als al wat betamelijk is. NB Naast al wat edel, zuiver en lieflijk is, behoren deze drie waarden tot de zes Griekse burgerschapsdeugden zoals benoemd aan het begin van de jaartelling.

Bedreigingen van democratie en rechtsstaat: negatief simplisme, vijanddenken en paranoide polarisatie.

Onderzoek van politieke historici toont aan dat democratieën nooit ten onder gaan aan verkeerde (grond)wetten maar steeds aan politici en burgers die deze niet waarmaken.

De Amerikaanse Onafhankelijkheidsverklaring ging uit van de 'vanzelfsprekende waarden' van vrijheid, gelijkheid en het streven naar menselijk geluk'. Waren ze dat maar? En de Nederlandse

waarden, te beginnen met art 1?

Politieke psychologie: de oorlogen en conflicten in Europa en Amerika zijn te beschouwen als een geschiedenis van paranoia

Drie actuele boven-politieke waarden

1. Integriteit. Dit vormt de grondslag voor alle ambten waarvoor een eed of belofte op de Grondwet wordt afgelegd. Daar hoort ook gezond burgerschap bij. Erasmus verstond hieronder: eendracht, maatschappelijk verantwoordelijkheidsgevoel, welwillendheid en vrede. Verder is van belang oog te hebben voor het maatschappelijk middenveld waarin Staat en natie zijn ingebed.
2. Waarheid. Hieronder wordt verstaan: eerlijk, oprecht en waarachtig denken, spreken en handelen.
3. Vertrouwen. Democratie kun je zien als georganiseerd vertrouwen

Leren van onze geschiedenis: de canon van Nederland.

In deze canon wordt niets over mensenrechten gezegd. Wel wordt aandacht gevraagd voor steenkool en andere energievoorzieningen. Wel is hierin de grondwet van Thorbecke (1848) opgenomen. Spreker wijst ook op de Unie van Utrecht 1579. Begint met eendracht en ruimte voor gewetensvrijheid. Dit heeft ertoe bijgedragen dat Nederland geen godsdienstoorlogen heeft gekend (wel godsdienstige conflicten)

Enige artikelen voor overdracht en handhaving van grondwettelijk vastgestelde waarden en normen

- Art. 1 : Gelijke behandeling en discriminatieverbod
- Art. 6 : Godsdienstvrijheid
- Art. 7 : Vrije meningsuiting
- Art. 9 : Vrijheid van vergaderen en demonstreren
- Art. 11 : Onaantastbaarheid van het lichaam

- Art. 19 : Zorg voor voldoende werkgelegenheid
- Art. 20 : Bestaanszekerheid, spreiding van welvaart
- Art. 21 : Bewoonbaarheid van het land, bescherming en verbetering van het milieu.
- Art. 22 : Bevordering van de Volksgezondheid
- Art. 23 : Deugdelijk onderwijs
- Art. 90 : Bevordering van de internationale rechtsorde
- Art. 93 : Rechtskracht internationale verdragen

Nederland en de klimaatcrisis: een halve eeuw veel geschreeuw en soms wat wol

- 1968 Eerste TV documentaire over het milieu
- 1971 Club van Rome studie lekt uit
- 1972 Rapport Club van Rome: Grenzen aan de groei: *'The world is finite'*
- 1973 In kabinet Den Uyl een milieuminister zonder portefeuille. Vandaag bij Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
- 1987 Troonrede : 'Het milieu wordt ondanks alle inspanning nog steeds van vele kanten bedreigd en verslechtert zelfs in sommige opzichten.'
- 1988 : 'Het land is de afgelopen jaren schoner geworden. Dat geldt met name lucht en water.' Opschudding alom.....
- 1988 Kerstrede koningin Beatrix: 'Langzaam sterft de aarde'
- Sindsdien rapporten, verdragen en rechterlijke uitspraken

Twee mondiale grondbeginselen

1. *Menselijke waardigheid en gelijkwaardigheid.*

In artikel 1 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, 1948) staat het zo: 'Alle mensen worden vrij en gelijk in waardigheid en rechten geboren. Zij zijn begiftigd met verstand en geweten en behoren zich jegens elkander in een geest van broederschap te gedragen.'

2. *Respect voor de natuur in al haar verscheidenheid en bescherming van het milieu.*

Het Handvest voor de Aarde (Earth Charter, 2000) motiveert dit als volgt: 'De aarde, ons thuis, is een unieke leefgemeenschap. ... De mondiale natuurlijke omgeving met haar eindige hulpbronnen is ons aller zorg. Bescherming van de vitaliteit, verscheidenheid en schoonheid van de aarde is een heilige opdracht.'

Klimaatbeleid, mensenrechten en de Nederlandse Grondwet

- Mensenrechten bevinden zich in crisis
- Europees klimaatbeleid is veelbelovend.
- Artikel 21 Grondwet: De zorg van de overheid is gericht op de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het milieu

Klimaatadaptatie en klimaatmitigatie

Klimaatadaptatie. Nederland moet zich voorbereiden op gevolgen van klimaatverandering en hierop de omgeving aanpassen, zie <https://klimaatadaptatienederland.nl/> en het Deltaplan. Bijvoorbeeld Klimaatadaptief bouwen, lessen uit hoogwater Limburg, parkeerbeleid in Amsterdam. En Bangla Desh?

Klimaatmitigatie . Maatregelen bestaat uit maatregelen bedoeld om de omvang of snelheid van opwarming van de aarde te beperken. VN-klimaatverdrag in Parijs: de Conference of Parties (COP21). Nederland heeft daar ingestemd met een nieuw VN-klimaatakkoord. Doel van het akkoord: de

opwarming van de aarde beperken tot ruim onder 2 graden Celsius. Met een duidelijk zicht op 1,5 graden Celsius. Stappen op weg dit doel te bereiken:

- Rechterlijke uitspraken
- Urgenda: Staat gebonden aan EU doelstelling.
- Stikstofuitspraak: Streep gehaald door Programma Aanpak Stikstof
- IPCC: Code rood.

De Grondwet in het publieke domein:

Thorbecke wilde geen constitutioneel hof. Dan gaat de politiek zich bemoeien met het recht. Staten Generaal met de regering zorgen samen dat de grondwet wordt waargemaakt. Het gaat wel de goede kant op. Voordeel van het nadeel van de pandemie.

Discussie

Vraag: Staatvorming gaat vooraf aan de Grondwet. Onafhankelijkheidsverklaring van een aantal provinciën in Plakaat van Verlatinge gericht aan koning Filips II. Bevat dit plakaat ook al rechten van de burger die in de Grondwet terugkeren?

Antwoord: Een staat begint met zelfbeschikking. Als je geen geschreven grondwet hebt, dan altijd wel een ongeschreven. Unie van Utrecht legt de eendracht vast. Einde van de inquisitie, gewetensvrijheid.

Vraag: Zelf ben ik opgevoed met het belang van liefde voor de mensen, natuur en klimaat. Staat er in de grondwet ook iets over deze geestelijke eigenschappen?

Antwoord: Artikel 23 bevat een ongeschreven overtuiging. Hier gaat het over de vrijheid van inrichting van onderwijs vanuit verschillende levensbeschouwingen. De eis van deugdelijk onderwijs ligt hieraan ten grondslag.

Vraag: Klimaatzaak tegen de Shell. Hoe toets de rechter dit?

Antwoord: Rechter toetst aan de hand van internationale verdragen. Internationale recht gaat boven nationaal recht. Shell moet zich overigens houden aan de regels die zelf hebben opgesteld.

Vraag: Wat zou uw advies zijn om meer kennis te krijgen van de grondwet te krijgen zodat maatschappelijke conflicten eerder beslecht kunnen worden?

Antwoord: Het gaat niet over specifieke belangen die boven andere belangen gaan. Je moet uitgaan van grondwettelijke normen en daarachter liggende waarden. Recente conflict rondom stikstofuitstoot. Het begon met de boeren. Deze beriepen zich op bestaanszekerheid. Toen kwamen de bouwers: zorgen voor voldoende woonegelegenheid is een taak voor de overheid. Het gaat steeds om afwegingen. Exercitie in normativiteit. Bereid zijn je eigen belangen te zien vanuit een groter perspectief. Staten Generaal vertegenwoordigen hele Nederlandse volk (ook van de nieuwe Nederlanders). Zie ook Art. 2 van Universele Verklaring.

Vraag: Komt het woord waardigheid en waarde ook voor in art. 1 van de Grondwet (vgl. de Duitse Grondwet)?

Antwoord: Er is een voorstel om een preambule toe te voegen aan de Grondwet. Ook met Duitsland is hierover overleg. Men overweegt bordjes bij de grens te plaatsen waarin de gelijkheid of waardigheid van de mens onder woorden wordt gebracht. Spreker vindt de Duitse formulering ook goud waard. In 2023 worden artikelen van de Grondwet op borden in veel gemeenten in Nederland zichtbaar gemaakt . Ook in Bunnik?

Vraag: over sluiten van kolencentrale in Polen op de grens van Tsjechië.

Antwoord: Spreker schuift deze vraag graag door naar eurocommissaris Frans Timmermans omdat men voor de beantwoording van een specifieke vraag als deze zich eerst moet verdiepen in de kwestie zelf.

Tot slot refereert spreker aan een uitspraak in het boek Jozua (Jozua 5 vs. 13) waar Jozua bij de stad Jericho stuit op een engel van de hemelse legermachten. Hij stelt de engel de vraag of hij bij hen behoort of bij de tegenstanders. Het antwoord: Nee. Daarin hoort de spreker dat de Allerhoogste soeverein is en zich niet vereenzelvigd met het standpunt van deze of gene partij. Een gedachte van belang in de vredesweek.